

Instytucje Orzekające - procedury orzekania, tryb i zasady

I. CZYM JEST NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ I KTO O NIEJ ORZEKA?

Zgodnie z przepisami ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy.

Niepełnosprawność, zgodnie z kryterium ustawowym, to niemożność efektywnego pełnienia ról społecznych tj. wypełniania zobowiązania wynikającego z zajmowanej pozycji społecznej przy korzystaniu przez osobę z przysługujących jej przywilejów i praw według bardziej lub mniej określonego wzoru, a więc niemożność bądź trudności w codziennej aktywności i uczestnictwie wynikające z naruszenia sprawności organizmu.

Ważne: Zgodnie z obowiązującym prawem ocena stanu zdrowia nie jest jedynym wyznacznikiem niepełnosprawności, bowiem orzecznictwo o niepełnosprawności uwzględnia zarówno fizyczne, psychiczne jak i społeczne aspekty funkcjonowania człowieka. Wystąpienie tylko jednego z elementów np. naruszenia sprawności organizmu (potocznie utożsamianego z chorobą) nie musi zatem oznaczać, że mamy do czynienia z niepełnosprawnością. Natomiast intensywność tego czynnika nie wpływa bezpośrednio na ustaloną niepełnosprawność lub stopień niepełnosprawności, jeżeli w następstwie jego występowania nie dochodzi do istotnych ograniczeń w sferze społecznej lub zawodowej.

II. O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI ORZEKAJĄ:

- Powiatowe/miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności – jako pierwsza instancja;
- Wojewódzkie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności – jako druga instancja;

Postępowanie orzecznicze, służące ustaleniu niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności, co do zasady jest zespołowe i dwuinstancyjne. Oznacza to, że w posiedzeniu składu orzekającego zespołu powiatowego i wojewódzkiego uczestniczy co najmniej dwóch specjalistów – członków zespołu orzekającego, z których co najmniej jednym jest lekarz sprawujący jednocześnie funkcję przewodniczącego składu orzekającego. Drugim członkiem składu orzekającego może być pedagog, psycholog, pracownik socjalny, doradca zawodowy albo inny lekarz.

- Rejonowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych jako organ odwoławczy dokonujący kontroli prawidłowości orzekania przez organy administracji publicznej.

Prawo strony postępowania orzeczniczego do złożenia odwołania od orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności jest wyrazem realizacji prawa zawartego w Konstytucji RP, które stanowi, iż każdy obywatel ma prawo do rozstrzygnięcia swojej sprawy przez niezawisły sąd. Rejonowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych rozpatrują sprawy z odwołania od orzeczeń wojewódzkich zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności poprzez poddanie oceny ustalonej przez składy orzekające pod ocenę biegłych lekarzy sądowych oraz innych biegłych, których przewodniczący składu orzekającego powołuje w zależności od problematyki indywidualnej sprawy.

Uwaga: Postępowanie orzecznicze w zakresie ulg i uprawnień jest jednoosobowe (orzeka lekarz) i jednoinstancyjne (nie przysługuje odwołanie do wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności).

- [Wykaz wojewódzkich zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności pdf 103 kb](#)
- [Wykaz powiatowych zespołów do spraw orzekania o niepełnosprawności pdf 218 kb](#)

III. O CZYM ORZEKAJĄ POWIATOWE ZESPOŁY

Powiatowe/miejskie zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności wydają orzeczenia o:

- niepełnosprawności;
- stopniu niepełnosprawności;
- wskazaniach do ulg i uprawnień.

Przedmiotowe orzeczenia poza ustaleniem statusu osoby orzeczonej jako osoby niepełnosprawnej, stanowią również podstawę do przyznania różnego rodzaju ulg i uprawnień na podstawie odrębnych przepisów.

W przypadku ubiegania się o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności zespół powiatowy, jeżeli uzna, że spełnione są przesłanki do uzyskania przez wnioskodawcę statusu osoby niepełnosprawnej, wyda orzeczenie o zaliczeniu do osób niepełnosprawnych lub odpowiedniego stopnia niepełnosprawności, natomiast jeżeli ustalą, że wnioskodawca nie kwalifikuje się do uzyskania statusu osoby niepełnosprawnej wyda orzeczenie o nie zaliczeniu do niepełnosprawności lub nie zaliczeniu do stopnia niepełnosprawności. Przedmiotowe rozstrzygnięcia mają charakter merytoryczny. Obok rozstrzygnięć o charakterze merytorycznym zespoły powiatowe wydają również rozstrzygnięcia o charakterze procesowym. Orzeczenia wydawane w postępowaniu przed powiatowymi i wojewódzkimi zespołami do spraw orzekania o niepełnosprawności są decyzjami w rozumieniu przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego (potwierdza to postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 7 lutego 2001 r.).

IV. ORZECZENIE O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Podstawą uznania osoby, która nie ukończyła 16 roku życia za niepełnosprawną jest ustalenie, że:

- ma naruszoną sprawność fizyczną lub psychiczną;
- przewidywany okres trwania upośledzenia stanu zdrowia przekracza 12 miesięcy;
- wymaga zapewnienia jej całkowitej opieki lub pomocy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych w sposób przewyższający wsparcie potrzebne osobie w danym wieku z powodu wady wrodzonej, długotrwałej choroby lub uszkodzenia organizmu.

Uwaga: Wszystkie wymienione przesłanki **muszą wystąpić łącznie**.

Niepełnosprawność dziecka orzeka się na czas określony, jednak na okres nie dłuższy niż do ukończenia przez dziecko 16 roku życia. Decyduje ocena możliwości poprawy funkcjonowania dziecka. Orzeczenie o niepełnosprawności wydaje się na wniosek złożony do powiatowego/miejskiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności przez [przedstawiciela ustawowego dziecka \(pdf 99 kb\)](#).

Ważne: W świetle przepisów regulujących postępowanie o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności - dzieckiem jest osoba, która nie ukończyła 16 roku życia.

V. ORZECZENIE O STOPNIU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

W przypadku [orzeczenia o stopniu niepełnosprawności \(pdf 97 kb\)](#) przepisy w/w ustawy przewidują gradację niepełnosprawności poprzez określenie jej stopni. Ustala się trzy stopnie niepełnosprawności:

- znaczny
- umiarkowany
- lekki

Stopień niepełnosprawności osoby zainteresowanej orzeka się na czas określony lub na stałe. Decyduje ocena możliwości poprawy funkcjonowania osoby zainteresowanej.

Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności wydaje się osobie, która ukończyła 16 rok życia.

Znaczny stopień niepełnosprawności

Do [znacznego stopnia niepełnosprawności \(pdf 86 kb\)](#) zalicza się osoby:

1. niezdolne do pracy i wymagające, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej [opieki \(pdf 85 kb\)](#) i [pomocy \(pdf 81 kb\)](#) innych osób w celu pełnienia ról społecznych, w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.
2. zdolne do pracy w warunkach pracy chronionej i wymagające, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych, w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.

Uwaga: Zarówno osoby z pierwszej jak i drugiej grupy muszą jednocześnie wymagać stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych, w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji. Zatem zaliczenie do znacznego stopnia niepełnosprawności możliwe jest tylko wówczas, gdy u osoby zainteresowanej występują jednocześnie ograniczenia w wykonywaniu zatrudnienia i konieczności stałej lub długotrwałej opieki i pomocy.

Uwaga: Niezdolność do samodzielnej egzystencji oznacza naruszenie sprawności organizmu w stopniu uniemożliwiającym zaspokajanie bez pomocy innych osób podstawowych potrzeb życiowych, za które uważa się przede wszystkim samoobsługę, poruszanie się i komunikację.

Ważne: zaliczenie do znacznego stopnia niepełnosprawności osoby zainteresowanej, nie wyklucza możliwości zatrudnienia tej osoby u pracodawcy niezapewniającego warunków pracy chronionej w przypadkach:

- przystosowania przez pracodawcę stanowiska pracy do potrzeb osoby niepełnosprawnej;
- zatrudnienia w formie telepracy.

Umiarkowany stopień niepełnosprawności

Do [umiarkowanego stopnia niepełnosprawności \(pdf 86 kb\)](#) mogą być zaliczone trzy grupy osób z naruszoną sprawnością organizmu tj.:

1. niezdolne do pracy,
2. zdolne do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej,
3. wymagające czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych.

Ważne: zaliczenie do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności osoby zainteresowanej, nie wyklucza możliwości zatrudnienia tej osoby u pracodawcy niezapewniającego warunków pracy chronionej w przypadkach:

- przystosowania przez pracodawcę stanowiska pracy do potrzeb osoby niepełnosprawnej,
- zatrudnienia w formie telepracy.

Ważne: W odniesieniu do ograniczeń w zatrudnieniu definicja umiarkowanego stopnia niepełnosprawności nie różni się od definicji stopnia znacznego. W obu przypadkach występuje kryterium niezdolności do pracy lub zdolności do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej. Kolejnym kryterium kwalifikującym do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności jest konieczność czasowej lub częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych. Użyty w definicji umiarkowanego stopnia niepełnosprawności wyraz „lub” oznacza, że w przeciwieństwie do znacznego stopnia niepełnosprawności, każda z przesłanek stanowi samodzielną podstawę do zaliczenia do tego stopnia niepełnosprawności.

Lekki stopień niepełnosprawności

Do [lekkiego stopnia niepełnosprawności \(pdf 86 kb\)](#) zalicza się osoby:

1. o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną;
2. o naruszonej sprawności organizmu, mające ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Uwaga: nie ma wymogu, aby przesłanki powyższe (w pkt 1 i 2) występowały łącznie.

Ważne: Obowiązujące w polskim systemie orzecznictwa o niepełnosprawności kryteria i standardy postępowania orzeczniczego zawarte w definicjach stopni niepełnosprawności oraz niepełnosprawności budowane są na konstrukcji określającej zachowane, mimo naruszonej sprawności organizmu, możliwości osoby w zakresie:

- samodzielnej egzystencji,
- pełnienia ról społecznych,
- zatrudnienia w odpowiednich warunkach.

Pojęcie niepełnosprawność / stopień niepełnosprawności obejmuje więc kategorię zdolności do pełnienia przez człowieka ról społecznych. Zachodzi bowiem zależność pomiędzy ograniczeniem zdolności do realizacji oczekiwań, funkcji, zachowań i postaw wynikających z zajmowanej pozycji społecznej w różnych grupach społecznych a niepełnosprawnością.

Niepełnosprawność, zgodnie z kryterium ustawowym, to niemożność efektywnego pełnienia ról społecznych tj. wypełniania zobowiązania wynikającego z zajmowanej pozycji społecznej przy korzystaniu przez osobę z przysługujących jej przywilejów i praw według bardziej lub mniej określonego wzoru, a więc niemożność bądź trudności w codziennej aktywności i uczestnictwie.

Rola społeczna jest zatem konsekwencją określonej pozycji jednostki w grupie, choć jej realizacja zależy od wielu innych czynników m.in. od zespołów norm i oczekiwań. Rola społeczna nie jest jednak jedynie odzwierciedleniem pozycji już posiadanej. Bywa ona czasem odzwierciedleniem pozycji, do której jednostka dopiero aspiruje.

VI. ORZECZENIE O WSKAZANIACH DO ULG I UPRAWNIENÍ

Orzeczenie o wskazaniach do ulg i uprawnień wydaje się osobie, która ukończyła 16 rok życia i posiada jedno z następujących orzeczeń:

- ważne orzeczenie lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o:
 - całkowitej niezdolności do pracy i niezdolności do samodzielnej egzystencji,
 - niezdolności do samodzielnej egzystencji,
 - całkowitej niezdolności do pracy,
 - częściowej niezdolności do pracy oraz celowości przekwalifikowania;
- ważne orzeczenie organu rentowego (ZUS, MSWiA, MON), wydane przed dniem 1 stycznia 1998 r. o zaliczeniu do jednej z grup inwalidów;
- ważne orzeczenie KRUS o niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym, wydane przed 1 stycznia 1998 r.

W postępowaniu o wydanie orzeczenia o wskazaniach do ulg i uprawnień stopień niepełnosprawności określa się na podstawie przedłożonych ważnych orzeczeń organów rentowych, wskazanych powyżej. Natomiast zawarte w orzeczeniu wskazania lekarz ustala stosownie do naruszonej sprawności organizmu i ograniczeń funkcjonalnych uzasadniających korzystanie z ulg i uprawnień na podstawie bezpośredniego badania osoby zainteresowanej. Orzeczenie o wskazaniach do ulg i uprawnień wydaje się do czasu upływu ważności orzeczenia o inwalidztwie lub niezdolności do pracy.

Uwaga: W postępowaniu o wydanie tego rodzaju orzeczenia uczestniczy wyłącznie lekarz-członek powiatowego/miejskiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności. Ponieważ orzeczenie wydawane jest w oparciu o inną prawomocną i ostateczną decyzję administracyjną, to od tego rodzaju orzeczenia nie przysługuje odwołanie. Orzeczenie jest ostateczne i niezaskarżalne.

VII. KTO I GDZIE SKŁADA WNIOSEK O WYDANIE ORZECZENIA I JAK PRZEBIEGA ORZĘKANIE

Wydanie orzeczenia następuje na wniosek.

Druk wniosku o wydanie orzeczenia osoba zainteresowana otrzymuje w siedzibie właściwego miejscowo powiatowego zespołu. W zależności od przyjętego przez powiatowy zespół sposobu organizacji pracy możliwe jest także uzyskanie wniosku drogą pocztową lub pobranie go ze strony internetowej zespołu.

Wniosek o wydanie orzeczenia może złożyć:

- osoba zainteresowana;
- przedstawiciel ustawowy osoby zainteresowanej (dotyczy to przede wszystkim dzieci oraz osób ubezwłasnowolnionych);
- kierownik ośrodka pomocy społecznej, ale za zgodą osoby zainteresowanej lub jej przedstawiciela ustawowego.

Wniosek składa się w powiatowym/miejskim zespole do spraw orzekania o niepełnosprawności właściwym dla miejsca stałego pobytu osoby zainteresowanej lub właściwym dla miejsca pobytu w przypadku osób:

- bezdomnych;
- przebywających poza miejscem stałego pobytu ponad dwa miesiące ze względów zdrowotnych lub rodzinnych;
- przebywających w zakładach karnych i poprawczych;
- przebywających w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej.

Miejscem stałego pobytu jest miejscowość, w której wnioskodawca zamieszkuje pod oznaczonym adresem z zamiarem stałego przebywania.

Uwaga: W przypadku osób przebywających poza miejscem stałego pobytu ponad dwa miesiące ze względów zdrowotnych lub rodzinnych nie jest wymagane przebywanie w miejscowości, w której się nie zamieszkuje co najmniej dwa miesiące, ale przebywanie poza miejscowością w której się zamieszkuje ponad dwa miesiące – znaczenie ma zatem okres przebywania poza miejscowością w której się zamieszkuje oraz fakt przebywania przez cały ten okres ze względów zdrowotnych lub rodzinnych. Ciężar dowodu w zakresie długości okresu przebywania poza miejscem stałego pobytu oraz przyczyn tego przebywania obciąża wnioskodawcę.

Wniosek zawiera:

- imię i nazwisko dziecka, przedstawiciela ustawowego dziecka lub osoby zainteresowanej;
- datę i miejsce urodzenia dziecka lub osoby zainteresowanej;
- adres zamieszkania lub pobytu dziecka albo osoby zainteresowanej;
- numer dowodu osobistego lub innego dokumentu potwierdzającego ich tożsamość oraz numer PESEL;
- określenie celu, dla którego niezbędne jest uzyskanie orzeczenia;
- dane dotyczące sytuacji społecznej i zawodowej dziecka lub osoby zainteresowanej – w przypadku wniosku o orzeczenie o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności;
- oświadczenie osoby zainteresowanej lub przedstawiciela ustawowego dziecka o prawdziwości danych zawartych we wniosku.

Do wniosku dołącza się:

W przypadku wydania orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności:

- dokumentację medyczną (karty informacyjne leczenia szpitalnego, dokumentację medyczną z przebiegu leczenia ambulatoryjnego, wyniki dodatkowych badań diagnostycznych, konsultacje specjalistyczne itp.);
- zaświadczenie lekarskie – zawierające opis stanu zdrowia, wydane przez lekarza, pod którego opieką lekarską znajduje się dziecko - zaświadczenie takie ważne jest miesiąc od daty wydania i w tym czasie należy złożyć wniosek (dotyczy osób ubiegających się o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności);
- zaświadczenie lekarskie – zawierające opis stanu zdrowia, rozpoznanie choroby zasadniczej i chorób współistniejących potwierdzone aktualnymi wynikami badań diagnostycznych, wydane przez lekarza, pod którego opieką lekarską znajduje się osoba zainteresowana - zaświadczenie takie ważne jest miesiąc od daty wydania i w tym czasie należy złożyć wniosek (dotyczy osób ubiegających się o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności);
- inne dokumenty mające wpływ na ustalenie niepełnosprawności lub stopnia niepełnosprawności.

W przypadku wydania orzeczenia o wskazaniach do ulg i uprawnień:

- dokumentację medyczną (karty informacyjne leczenia szpitalnego, dokumentację medyczną z przebiegu leczenia ambulatoryjnego, wyniki dodatkowych badań diagnostycznych, konsultacje specjalistyczne itp.);

- orzeczenie o inwalidztwie lub niezdolności do pracy;
- inne dokumenty mające wpływ na ustalenie wskazań do ulg i uprawnień.

Uwaga: Jeżeli dołączona do wniosku dokumentacja jest niewystarczająca do wydania orzeczenia o niepełnosprawności, stopniu niepełnosprawności lub o wskazaniach do ulg i uprawnień, przewodniczący powiatowego zespołu zawiadamia na piśmie osobę zainteresowaną lub przedstawiciela ustawowego o konieczności jej uzupełnienia oraz wyznacza termin złożenia brakującej dokumentacji z pouczeniem, że nieuzupełnienie jej w określonym terminie spowoduje pozostawienie wniosku bez rozpoznania.

Ważne: Ocena kompletności dokumentacji medycznej należy wyłącznie do zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności. Dokumentacja medyczna dostarczona przez wnioskodawcę stanowi materiał dowodowy poddawany, zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów, weryfikacji przez lekarzy członków zespołu orzekającego. Znaczenie posiada zatem zawartość merytoryczna dokumentacji wskazująca na naruszenie sprawności organizmu a nie np. jej obszerność.

Uwaga: Zaświadczenie lekarskie dołączane do wniosku o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności albo o stopniu niepełnosprawności wydawane jest wnioskodawcy nieodpłatnie. Natomiast w przypadku konieczności uzupełnienia dokumentacji medycznej i wykonania w tym celu określonych badań, koszty tych badań nie są finansowane przez zespoły do spraw orzekania o niepełnosprawności z wyjątkiem badań specjalistycznych przeprowadzanych w zespołach wojewódzkich.

Ważne: Osoby ubiegające się o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności albo o stopniu niepełnosprawności mogą zostać skierowane na badania specjalistyczne do wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności w przypadku, gdy dokumentacja medyczna dołączona do wniosku jest np. wewnętrznie niespójna. W wojewódzkim zespole przeprowadza się badania pulmonologiczne, okulistyczne, elektromiograficzne, ultrasonograficzne i psychologiczne. Badania specjalistyczne mogą również zostać przeprowadzone w trakcie postępowania odwoławczego przed zespołem wojewódzkim. Odmowa przeprowadzenia badań specjalistycznych przez osobę zainteresowaną lub dziecko może skutkować pozostawieniem wniosku o wydanie orzeczenia lub odwołanie bez rozpoznania.

Do czasu wydania orzeczenia osoba zainteresowana lub przedstawiciel ustawowy dziecka może wycofać wniosek o wydanie orzeczenia. Wycofanie wniosku nie wymaga żadnego uzasadnienia.

Wnioskodawca bierze udział w posiedzeniu składu orzekającego. Podczas posiedzenia przeprowadza się badanie – ocenę stanu zdrowia osoby zainteresowanej lub dziecka oraz dokonuje się oceny funkcjonowania osoby przede wszystkim w sferze fizycznej, psychicznej i społecznej. O terminie rozpatrzenia wniosku zawiadamia się zainteresowanego lub jego przedstawiciela ustawowego nie później niż na 7 dni przed jego rozpatrzeniem. Niestawienie się osoby zainteresowanej na posiedzenie powoduje pozostawienie sprawy bez rozpatrzenia. Jeżeli jednak okoliczność niestawienia się jest usprawiedliwiona ważnymi przyczynami lub zdarzeniami losowymi (nagła choroba, wypadek itp.), przewodniczący zespołu na wniosek osoby zainteresowanej wyznacza nowy termin rozpatrzenia sprawy.

Uwaga: Ocena wystąpienia okoliczności uzasadniających wyznaczenie powtórnego terminu posiedzenia należy do przewodniczącego zespołu orzekającego o niepełnosprawności i ma charakter zindywidualizowany. Przewodniczący zespołu nie ma zatem obowiązku uwzględnić wniosku strony.

Wyjątek! Jeżeli osoba zainteresowana lub dziecko nie mogą uczestniczyć w posiedzeniu składu orzekającego z powodu długotrwałej i nierokującej poprawy choroby uniemożliwiającej osobiste stawiennictwo (potwierdzonej zaświadczeniem lekarskim), a lekarz – przewodniczący składu orzekającego uzna posiadaną dokumentację medyczną za wystarczającą do wydania oceny stanu zdrowia, może być ona przeprowadzona bez badania, a orzeczenie wydane bez stawiennictwa osoby zainteresowanej lub dziecka. Oceny kompletności dokumentacji oraz przyczyn uzasadniających brak osobistego stawiennictwa dokonuje lekarz - przewodniczący składu orzekającego w sposób zindywidualizowany.

Uwaga: W przypadku oceny przesłanek braku stawiennictwa lekarz – przewodniczący składu orzekającego nie jest związany treścią dołączonego przez wnioskodawcę zaświadczenia lekarskiego.

Natomiast jeżeli osoba zainteresowana lub dziecko nie mogą uczestniczyć w posiedzeniu składu orzekającego z powodu długotrwałej i nierokującej poprawy choroby uniemożliwiającej osobiste stawiennictwo (potwierdzonej zaświadczeniem lekarskim), a załączona dokumentacja medyczna jest niewystarczająca, badanie może być przeprowadzone w miejscu pobytu osoby zainteresowanej lub dziecka.

Termin rozpatrzenia wniosku

Wniosek powinien być rozpatrzony nie później niż w ciągu 1 miesiąca od dnia jego złożenia. W przypadkach bardziej skomplikowanych spraw wniosek powinien być rozpatrzony nie później niż w ciągu 2 miesięcy od daty jego złożenia. O każdym przypadku niezakończonych spraw w wyżej wymienionych terminach powiatowy zespół obowiązany jest zawiadomić wnioskodawcę, podając przyczyny zwłoki i wskazując nowy termin zakończenia sprawy. Do terminów nie wlicza się okresów zawieszenia postępowania oraz okresów opóźnień spowodowanych z winy strony albo z przyczyn niezależnych od organu.

Uwaga: W przypadku wniosków składanych po raz pierwszy o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności albo o stopniu niepełnosprawności lub o wskazaniach do ulg i uprawnień, wniosków składanych po upływie ważności przedmiotowych orzeczeń albo wniosków składanych w związku z zmianą stanu zdrowia osoby posiadającej orzeczenie o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności, wszczęcie postępowania następuje z chwilą złożenia wniosku, natomiast do terminu rozpatrzenia wniosku nie wlicza się okresów opóźnienia spowodowanych przez działanie lub zaniechanie strony (np. okresu oczekiwania na uzupełnienie wniosku przez osobę zainteresowaną, okresu oczekiwania na uzupełnienie dokumentacji medycznej przez wnioskodawcę).

Natomiast w przypadku złożenia wniosku o wydanie kolejnego orzeczenia o niepełnosprawności lub o stopniu niepełnosprawności w okresie ważności posiadanego orzeczenia, termin zakończenia sprawy liczy się od dnia następującego po dniu upływu terminu ważności dotychczasowego orzeczenia. W takich przypadkach wniosek powinien być składany nie wcześniej niż na 30 dni przed upływem ważności posiadanego orzeczenia.

Ważne: Przedłużenie terminu postępowania orzeczniczego nie wpływa na ważność wydanego orzeczenia tj. nie powoduje jego nieważności!

VIII. CO ZAWIERA ORZECZENIE

Orzeczenie o niepełnosprawności zawiera:

- oznaczenie zespołu, który wydał orzeczenie;
- datę wydania orzeczenia;
- datę złożenia wniosku;
- podstawę prawną wydania orzeczenia;
- imię i nazwisko dziecka, datę urodzenia, adres zamieszkania lub pobytu;
- numer PESEL
- numer dokumentu potwierdzającego tożsamość dziecka;
- ustalenie lub odmowę ustalenia niepełnosprawności;
- [symbol przyczyny niepełnosprawności \(pdf 98 kb\)](#);
- [datę lub okres powstania niepełnosprawności \(pdf 70 kb\)](#);
- okres, na jaki orzeczono niepełnosprawność;
- [wskazania określone przez skład orzekający \(pdf 96 kb\)](#);
- uzasadnienie;
- pouczenie o przysługującym odwołaniu;
- podpis z podaniem imienia i nazwiska przewodniczącego składu orzekającego oraz pozostałych członków tego składu.

Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności zawiera:

- oznaczenie zespołu, który wydał orzeczenie;
- datę wydania orzeczenia;
- datę złożenia wniosku;

- podstawę prawną wydania orzeczenia;
- imię i nazwisko osoby zainteresowanej;
- datę i miejsce urodzenia osoby zainteresowanej oraz adres zamieszkania lub pobytu;
- numer PESEL
- numer dowodu osobistego lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość;
- ustalenie lub odmowę ustalenia stopnia niepełnosprawności;
- symbol przyczyny niepełnosprawności;
- okres, na jaki orzeczono stopień niepełnosprawności;
- datę lub okres powstania niepełnosprawności;
- [datę lub okres powstania ustalonego stopnia niepełnosprawności](#) (pdf 72 kb);
- wskazania określone przez skład orzekający;
- uzasadnienie;
- pouczenie o przysługującym odwołaniu;
- podpis z podaniem imienia i nazwiska przewodniczącego składu orzekającego oraz pozostałych członków tego składu.

Orzeczenie o wskazaniach do ulg i uprawnień zawiera:

- oznaczenie zespołu, który wydał orzeczenie;
- datę wydania orzeczenia;
- datę złożenia wniosku;
- podstawę prawną wydania orzeczenia;
- imię i nazwisko osoby zainteresowanej;
- datę i miejsce urodzenia osoby zainteresowanej oraz adres zamieszkania lub pobytu;
- numer PESEL
- numer dowodu osobistego lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość;
- stopień niepełnosprawności;
- symbol przyczyny niepełnosprawności;
- datę lub okres powstania niepełnosprawności;
- okres, na jaki wydano orzeczenie;
- [wskazania określone przez lekarza – członka powiatowego zespołu](#) (pdf 96 kb);
- uzasadnienie;
- pouczenie o nieprzysługującym odwołaniu;
- podpis z podaniem imienia i nazwiska lekarza – członka zespołu orzekającego.

IX. JAK ODWOŁAĆ SIĘ OD WYDANEGO ORZECZENIA

Jeżeli orzeczenie wydane przez powiatowy zespół nie spełnia oczekiwań wnioskodawcy – powinien on w ciągu 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności albo orzeczenia o niezaliczeniu do niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności, złożyć odwołanie do wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności za pośrednictwem powiatowego zespołu, który wydał orzeczenie. Powiatowy zespół przesyła takie odwołanie wraz z aktami sprawy w terminie 7 dni od dnia otrzymania odwołania. W ciągu tego terminu powiatowy zespół ma prawo do samokontroli wydanych i zaskarżonych orzeczeń. Realizacja tego uprawnienia polega na tym, że jeżeli powiatowy zespół uzna, iż odwołanie zasługuje w całości na uwzględnienie to wydaje orzeczenie, w którym uchyla lub zmienia zaskarżone orzeczenie.

Uwaga: Odwołanie od orzeczenia zespołu powiatowego do wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności należy przesaść lub złożyć w powiatowym zespole do spraw orzekania o niepełnosprawności, który wydał zaskarżane orzeczenie. Odwołania nie należy kierować bezpośrednio do zespołu wojewódzkiego, ponieważ wydłuży to przebieg procesu odwoławczego ze względu na konieczność jego przekazania do zespołu powiatowego celem przedniego przeprowadzenia samokontroli.

Od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności służy odwołanie do sądu pracy i ubezpieczeń społecznych w terminie 30 dni od dnia doręczenia orzeczenia. Odwołanie wnosi się w trybie analogicznym za pośrednictwem wojewódzkiego zespołu, który orzeczenie wydał. Należy pamiętać, że w postępowaniu odwoławczym wojewódzki zespół, podobnie jak powiatowy zespół, ma prawo skorzystać z instytucji

samokontroli.

Uwaga: Odwołanie od orzeczenia zespołu wojewódzkiego należy przesałać lub złożyć w wojewódzkim zespole do spraw orzekania o niepełnosprawności, który wydał zaskarżane orzeczenie. Odwołania nie należy kierować bezpośrednio do sądu pracy i ubezpieczeń społecznych, ponieważ wydłuży to przebieg procesu odwoławczego ze względu na konieczność jego przekazania do zespołu wojewódzkiego celem uprzedniego przeprowadzenia samokontroli.

Wyjątek! Od orzeczeń o wskazaniach do ulg i uprawnień nie przysługuje odwołanie do wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, to postępowanie jest jednoinstancyjne.

X. LEGITYMACJA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ

Orzeczenie jest podstawą do korzystania z systemu ulg i uprawnień przysługujących osobom niepełnosprawnym. Potwierdzeniem posiadania orzeczenia jest legitymacja osoby niepełnosprawnej.

Organem uprawnionym do jej wydania jest właściwy miejscowo powiatowy/miejski zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności. Legitymacja zawiera imię i nazwisko osoby niepełnosprawnej, jej numer PESEL (co zapobiega konieczności wymiany legitymacji w sytuacji zmiany nazwiska), termin ważności oraz symbol przyczyny i stopień niepełnosprawności wpisywane odpowiednio do legitymacji na wniosek osoby zainteresowanej lub przedstawiciela ustawowego tej osoby. Zarówno symbol przyczyny jak i stopień niepełnosprawności są wpisywane do legitymacji pod postacią QR kodu, co gwarantuje pełną ochronę tych danych jako szczególnie wrażliwych.

Ważne: Stopień niepełnosprawności wpisuje się w legitymacji wyłącznie na wniosek osoby niepełnosprawnej. Jest to rozwiązanie nowe, do dnia 31 sierpnia 2017 r. stopień niepełnosprawności wpisywany był z urzędu.

Symbol przyczyny niepełnosprawności wpisuje się w legitymacji wyłącznie na wniosek osoby niepełnosprawnej. Jest to rozwiązanie analogiczne do dotychczasowego.

Uwaga: Powiatowy zespół wystawia legitymację dokumentującą niepełnosprawność **wyłącznie na podstawie orzeczenia o niepełnosprawności osoby, która nie ukończyła 16 roku życia** wydawanego przez zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności. Ta sama zasada dotyczy wystawiania legitymacji dokumentującej stopień niepełnosprawności, którą powiatowy zespół wystawia **wyłącznie na podstawie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności albo orzeczenia o wskazaniach do ulg i uprawnień**, wydawanego przez zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności. Orzeczenia organów orzecznictwa rentowego (ZUS, KRUS, MON, MSWiA) nie stanowią podstawy do wydania przedmiotowych legitymacji.

Ważne: Podstawą wydania każdej z legitymacji jest **ostatnie prawomocne orzeczenie o niepełnosprawności, stopniu niepełnosprawności albo o wskazaniach do ulg i uprawnień**. Orzeczeniem prawomocnym jest orzeczenie od którego nie wniesiono odwołania albo co do którego strona zrzekła się prawa do wniesienia odwołania i wreszcie wyroku sądu, od którego nie wniesiono środka zaskarżenia.

Z dniem 1 września 2017 r. **zmianie uległ wzór blankietu legitymacji**. Od dnia 1 września br. nie jest zatem możliwe wystawienie legitymacji na wzorze obowiązującym do dnia 31 sierpnia br. co oznacza, że realizacja wszystkich wniosków złożonych do dnia 31 sierpnia powinna zostać do tego dnia zakończona. Nowy wzór blankietu legitymacji w sposób bezpośredni wskazuje na charakter dokumentu i osobę, której przysługuje. Legitymacja ma dwie strony zawierające elementy zabezpieczające dokument przed sfałszowaniem i podrobieniem. Na awersie legitymacji znajduje się m.in. napis: „LEGITYMACJA OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNEJ” (w jęz. francuskim CARTE D’IDENTITÉ D’UNE PERSONNE HANDICAPÉE oraz w jęz. angielskim DISABLED PERSON IDENTIFICATION CARD), jak też piktogramy oznaczające niepełnosprawności. Na rewersie legitymacji znajduje się m.in. dziewięciocyfrowy indywidualny numer nadany legitymacji, oddzielony ukośnikiem prawym od czterocyfrowego numeru, oznaczającego kod powiatowego zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności, który wystawił legitymację a także wpisywany za pomocą fotokodu (kod QR): Nr PESEL, nr legitymacji oraz na wniosek stopień lub symbol przyczyny niepełnosprawności.

Ważne: Legitymacje wystawione przed dniem 1 września br. zachowują ważność na czas w nich określony. Co istotne, nie trzeba wymieniać tych legitymacji do czasu upływu terminu ich ważności.

Zatem jeżeli osoba niepełnosprawna występuje z wnioskiem o wydanie legitymacji wg wzoru obowiązującego od 1 września 2017 r. posiadając już legitymację wydaną do dnia 31 sierpnia br. to powiatowy zespół wystawia jej taką legitymację na podstawie ostatniego prawomocnego orzeczenia. Brak jest w takiej sytuacji prawa do żądania od strony zwrotu dotychczas posiadanej/posiadanych legitymacji. **Wydanie legitymacji w takim przypadku nie jest też traktowane jako wydanie duplikatu.** Ponieważ od 1 września br. obowiązuje nowy wzór legitymacji, to duplikat legitymacji może być wystawiony wyłącznie do legitymacji wystawionej od 1 września br. Za wydanie takiego duplikatu powiatowy zespół pobiera opłatę w kwocie 15 zł. Jeżeli zatem strona występuje o wydanie duplikatu legitymacji wystawionej do 31 sierpnia br. to wniosek taki należy traktować jako wniosek o wydanie legitymacji wg zasad obowiązujących od 1 września br. (wydawana jest legitymacja na podstawie ostatniego prawomocnego orzeczenia) Nie można zatem wydać jako duplikatu - legitymacji wg wzoru obowiązującego od 1 września 2017 r, jeżeli wniosek o duplikat odnosi się do legitymacji wystawionej przed 1 września br. Natomiast jeżeli strona występuje o wydanie legitymacji wg. wzoru obowiązującego od 1 września br. a została już tej osobie wystawiona legitymacja wg tego wzoru na podstawie takiego samego orzeczenia, to taki wniosek jest de facto wnioskiem o wystawienie duplikatu.

Uwaga: Legitymacje wydawane są na okres ważności orzeczenia, nie dłużej jednak niż na okres:

1. 5 lat - w przypadku legitymacji dokumentujących niepełnosprawność;
2. 10 lat - w przypadku legitymacji dokumentujących stopień niepełnosprawności wystawionych osobom, które nie ukończyły 60 roku życia.

Ważne: W przypadku osób, które ukończyły 60 rok życia legitymację wydaje się na okres ważności orzeczenia stanowiącego podstawę do wydania legitymacji bez ograniczeń czasowych, takich jak w przypadku legitymacji dokumentujących niepełnosprawność oraz stopień niepełnosprawności osób, które nie ukończyły 60 roku życia. W przypadku tych osób niepełnosprawnych możliwe jest wydanie legitymacji na stałe.

Ważne: Na rewersie aktualnego wzoru legitymacji umieszczany będzie QR kod, który zawierać będzie obligatoryjnie numer PESEL, numer legitymacji oraz odpowiednio jedynie na wniosek osoby zainteresowanej bądź przedstawiciela ustawowego dziecka dane dotyczące stopnia niepełnosprawności oraz symbolu/symboli przyczyny niepełnosprawności. Powyższe dane zapisywane będą w postaci tekstowej (PESEL, symbol przyczyny niepełnosprawności, stopień niepełnosprawności, numer legitymacji) według następujących wzorów (wzór dla jednego symbolu przyczyny):

- 00000000000;01-U;lekki;000000000/0001,
- 00000000000;01-U;;000000000/0001,
- 00000000000;;lekki;000000000/0001,
- 00000000000;;;000000000/0001.

W przypadku braku wniosku osoby zainteresowanej lub przedstawiciela ustawowego dziecka o wpisanie na legitymacji symbolu przyczyny i stopnia niepełnosprawności wolne pole w zapisie QR kodu będzie przedzielone średnikiem (przykłady zapisu danych powyżej).

Specyfikacja QR kodu jest następująca:

Specyfikacja QRcode:

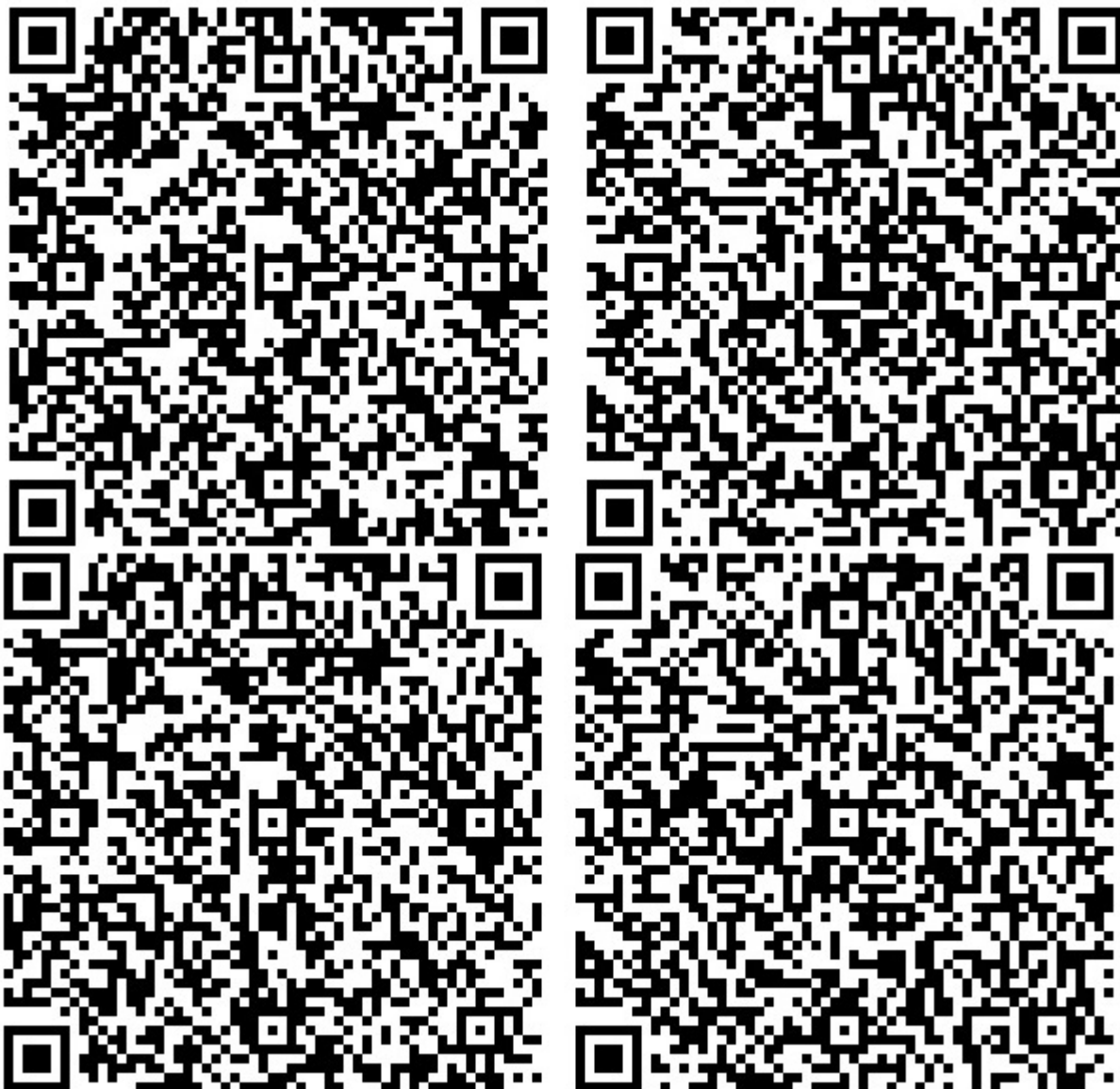
- Standard: ogólnowiatowy standard QRcode
- Wersja: 10 (57x57 modułów)
- Mechanizm korekcji błędów: poziom H (umożliwia odzyskanie 30% uszkodzonych danych)

Specyfikacja czytników:

Dowolny czytnik kodów QR obsługujący kody w wersji 10.

Do odczytania QR kodu można użyć darmowych programów komputerowych, aplikacji na smartfony oraz czytników QR kodów opartych na technologii CMOS.

Przykładowy wzór kodu QR

[Wzór legitymacji dokumentującej stopień niepełnosprawności pdf 287 kb](#)

[Wzór legitymacji dokumentującej niepełnosprawność pdf 286,5 kb](#)

XI. PPRZEKŁADANIE ORZECZEŃ INNYCH ORGANÓW

Orzeczenia o inwalidztwie, niezdolności do pracy i/lub niezdolności do samodzielnej egzystencji oraz stałej lub długotrwałej niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym podlegają przełożeniu, [według określonych zasad \(pdf 85 kb\)](#) na orzeczenie o stopniu niepełnosprawności.

Ważne! Przełożeniu podlegają wyłącznie orzeczenia wydane przez organ rentowy na orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, natomiast zasada ta nie pozwala na przekładanie orzeczeń o stopniu niepełnosprawności na orzeczenia organu rentowego. Jednokierunkowość przekładania orzeczeń (określone orzeczenia organów rentowych przekłada się na orzeczenia zespołów do spaw orzekania o niepełnosprawności) jest zasadą, od której nie ma żadnych wyjątków.

Pojęcia niepełnosprawności, które zawiera art. 4 ustawy z 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych nie można utożsamiać z pojęciem niezdolności do pracy, określonym w art. 12 ustawy z 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Nie są one tożsame, a różnice między nimi występują zarówno w płaszczyźnie definicyjnej, jak i w zakresie orzekania o każdym z tych stanów, które z kolei stanowią przesłankę do przyznania innego rodzaju świadczeń bądź uprawnień (Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2005 r.).

Orzeczenie stwierdzające znaczny stopień niepełnosprawności nie jest równoznaczne z orzeczeniem lekarza orzecznika organu rentowego o całkowitej niezdolności do pracy i niezdolności do samodzielnej egzystencji (Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2005 r.).

Orzeczenia o niezdolności do pracy

Wydane przez lekarza orzecznika ZUS:

- orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy i samodzielnej egzystencji traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- orzeczenie o niezdolności do samodzielnej egzystencji traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- orzeczenie o całkowitej niezdolności do pracy traktowane jest na równi z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności;
- [orzeczenie o częściowej niezdolności do pracy oraz celowości przekwalifikowania traktowane jest na równi z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności \(pdf 99 kb\)](#).

[Orzeczenia o inwalidztwie \(pdf 78 kb\)](#)

- orzeczenie o zaliczeniu do I grupy inwalidów traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności;
- orzeczenie o zaliczeniu do II grupy inwalidów traktowane jest na równi z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności;
- orzeczenie o zaliczeniu do III grupy inwalidów traktowane jest na równi z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności.

Orzeczenia o niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym

Osoby o stałej lub długotrwałej [niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym \(pdf 78 kb\)](#), którym przysługuje zasiłek pielęgnacyjny:

- traktowane są na równi z osobami zaliczonymi do znacznego stopnia niepełnosprawności,
- pozostałe osoby traktowane są na równi z osobami zaliczonymi do lekkiego stopnia niepełnosprawności.

Uwaga! Podstawą takiego rozstrzygnięcia jest wyłącznie ważne orzeczenie o niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym wydane **przed 1 stycznia 1998 r.**

Orzeczenia służb mundurowych (MON, MSWiA)

Ważne [orzeczenie o zaliczeniu do jednej z grup inwalidztwa, wydane przez komisje lekarskie podległe MON lub MSWiA \(pdf 107 kb\)](#), przed 1 stycznia 1998 r., na podstawie odrębnych przepisów dotyczących niezdolności do służby, przekłada się na następujące stopnie niepełnosprawności:

- orzeczenie o zaliczeniu do I grupy inwalidztwa traktowane jest na równi z orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności,
- orzeczenie o zaliczeniu do II grupy inwalidztwa traktowane jest na równi z orzeczeniem o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności,
- orzeczenie o zaliczeniu do III grupy inwalidztwa w związku ze służbą z jednoczesnym orzeczeniem inwalidztwa III grupy z ogólnego stanu zdrowia traktowane jest na równi z orzeczeniem o lekkim stopniu niepełnosprawności.

XII. WYROKI SĄDOWE

Wyroki sądu pracy i ubezpieczeń społecznych wydane w postępowaniu odwoławczym od:

- [orzeczenia wydanego przez wojewódzki zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności \(pdf 85 kb\)](#),
- [decyzji organu rentowego w sprawie ubezpieczeń społecznych \(pdf 85 kb\)](#), stanowią podstawę do zaliczenia danej osoby do osób niepełnosprawnych .

Uwaga! W przypadku uzyskania wyroku sądowego, który w części modyfikuje orzeczenie o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności dokumentami potwierdzającymi status osoby niepełnosprawnej są wyrok sądu oraz orzeczenie zespołu w części nie objętej rozstrzygnięciem sądu zawartym w wyroku. Dzieje się tak dlatego, że w obowiązującym stanie prawnym brak jest procedury „wpisywania” wyroków sądowych w orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności.

Ważne: W przypadku braku wewnętrznej spójności wyroku sądu pracy i ubezpieczeń społecznych i orzeczenia zespołu wojewódzkiego w części nie zaskarżonej **zespoły wojewódzkie nie są uprawnione zarówno do zmiany orzeczenia w części niezaskarżonej, jak też zmiany wyroku sądu celem zapewnienia wewnętrznej spójności takiego rozstrzygnięcia. Zespoły wojewódzkie są związane rozstrzygnięciem zawartym w wyroku sądu.**

XIII. DO CZEGO SŁUŻY ORZECZENIE O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Posiadanie orzeczenia o niepełnosprawności, orzeczenia o stopniu niepełnosprawności lub orzeczenia o wskazaniach do ulg i uprawnień w pierwszej kolejności określa status osoby nim dysponującej jako osoby niepełnosprawnej w sensie prawnym. Ponadto pozwala korzystać (po spełnieniu określonych warunków) z szeregu form pomocy, do których należą m. in.:

- w zakresie rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia – możliwość uzyskania odpowiedniego zatrudnienia (w tym w zakładach aktywności zawodowej i zakładach pracy chronionej), możliwość uczestnictwa w szkoleniach (w tym specjalistycznych), korzystania ze ściśle określonych przywilejów pracowniczych (m. in.: prawo do dodatkowego urlopu wypoczynkowego, dłuższej przerwy w pracy, krótszego wymiaru czasu pracy), możliwość wsparcia działalności gospodarczej lub rolniczej;
- w zakresie rehabilitacji społecznej – możliwość uczestniczenia w terapii zajęciowej realizowanej w warsztatach terapii zajęciowej oraz możliwość uczestnictwa w turnusach rehabilitacyjnych;
- dofinansowanie zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze oraz pomoce techniczne, ułatwiające funkcjonowanie danej osoby;
- ulgi w podatkach, niżki w komunikacji, zwolnienie z opłat radiowo – telewizyjnych (abonamentu);
- usługi socjalne, opiekuńcze, terapeutyczne i rehabilitacyjne świadczone przez instytucje pomocy społecznej, organizacje pozarządowe oraz inne placówki;
- uprawnienia do zasiłku pielęgnacyjnego i innych świadczeń rodzinnych (np. dodatków do zasiłku rodzinnego związanych z niepełnosprawnością) oraz do zasiłku stałego z pomocy społecznej.